

PETRAS TARASENKA - WEGBEREITER DER LITAUISCHEN ARCHÄOLOGIE

PRANAS KULIKAUSKAS

ZUSAMMENFASSUNG

P. Tarasenka ist ein bekannter Forscher der Archäologie Litauens, dessen hundertjähriges Jubiläum wir 1992 feiern werden.

Der vorliegende Aufsatz besteht aus zwei Teilen. Im ersten Teil erzählt man über die erste Begegnung mit P. Tarasenka und den Umgang mit ihm, wobei die wichtigsten Etappen seines Lebenslaufes hervorgehoben werden. Im zweiten Teil wird ein Überblick über seine wichtigsten wissenschaftlichen Abhandlungen und archäologischen Forschungen gegeben.

Ich lernte P. Tarasenka 1936 kennen, als ich im Kulturmuseum tätig war. Zu jener Zeit war er schon ein berühmter Archäologe, ich - nur ein Student der Universität und Mitarbeiter des Kulturmuseums in Kaunas. Bis zu seinem Tode 1962 verbanden uns enge Freundschaftsbände. Als ich schon Leiter der vorgeschichtlichen Abteilung des Museums war, haben wir gemeinsam gearbeitet. Unsere Beziehungen blieben auch weiterhin freundschaftlich und fachlich. Damals erfuhr ich mehr über sein Leben und seine Tätigkeit. P. Tarasenka wurde am 7. Dezember 1892 in Dorf Karališkiai geboren (damals Amtsbezirk Balninkai, Kreis Ukmergė, jetzt Bezirk Anykščiai).

Die Schule besuchte er in Alunta. Später studierte er in der pädagogischen Schule in Panevėžys. Nach der Beendigung seines Studiums war er als Lehrer zuerst in Alunta, später in Pskow tätig. In Pskow konnte er Archäologie im hiesigen Pädagogischen Institut studieren, das eine gute Bibliothek besaß. Hier bot sich ihm die Gelegenheit, die Vorlesungen des berühmten russischen Archäologen A. A. Spizin zu hören.

1914 wurde er zum Wehrdienst in der russischen Armee einberufen, wo er 4 Jahre verbrachte - zuerst als Soldat, später als Offizier.

1918 kehrte er nach Litauen zurück und leistete seinen Dienst in der litauischen Armee als Hauptmann, nach einiger Zeit schon als Oberst. Obwohl die militärische Tätigkeit ihn sehr beanspruchte, interessierte er sich nach wie vor für die Archäologie Litauens. Seit 1921 sind viele Abhandlungen und Bücher über die Denkmalpflege und die damals aktuellen archäologischen Probleme erschienen.

Seit 1941 war P. Tarasenka in Kaunas am Kriegsmuseum und ein bisschen später im Kulturmuseum tätig. Zu jener Zeit schrieb er viele Artikel über die Archäologie Litauens und Erzählungen mit historischen Motiven.

Im zweiten Teil des Aufsatzes werden die wichtigsten Arbeiten von P. Tarasenka auf dem Gebiet der Archäologie charakterisiert, darunter sein erstes Buch "Gimtoji senovė" (1925) (Heimatland im Altertum) ("Priešistorinė Lietuva" (1927) (Vorgeschichtliches Litauen) und vor allem seine wichtigste Arbeit "Lietuvos archeologijos medžiaga" (1928) (Materialien für litauische Archäologie), die eine sehr günstige Aufnahme fand. Das war die erste Arbeit solcher Art in litauischer Sprache, in der man die Übersicht über die Entwicklung der Archäologie Litauens, die archäologischen Denkmäler, die Bibliographie und anderes findet. Ihre wissenschaftliche Bedeutung ist bis heute erhalten geblieben. Die 30er Jahre ist die fruchtbarste Periode in seiner schöpferischen Tätigkeit. Zu jener Zeit wurden zahlreiche Abhandlungen in der damaligen Presse veröffentlicht.

Die andere wichtige Etappe stellen die Nachkriegsjahre dar, als er wieder seine wissenschaftliche Tätigkeit aufnahm. Besonders wichtig sind die 60er Jahre. Damals schrieb er solche grösseren Arbeiten, wie "Lietuvos piliakalniai" (1956) (Burgberge Litauens) und "Pėdos akmenyje" (1958) (Fußstapfen im Stein). Es wird sowie die, als auch die andere Arbeit ausführlich charakterisiert. Besonderes Interesse zeigte er für die Burgberge Litauens - sein ganzes Leben forschte er sie und sammelte darüber den Stoff. Im Aufsatz werden auch die Feldforschungen von P. Tarasenka charakterisiert. Die wichtigsten Forschungsarbeiten wurden im Gebiet von Zarasai durchgeführt. Am gründlichsten wurde der Burgberg von Velikuškis erforscht.

Den Aufsatz schließt der Unterabschnitt "Handschriftlicher Nachlaß von P. Tarasenka", der in der Bibliothek der Akademie der Wissenschaft Litauens (Nr. 235) aufbewahrt wird, darunter Manuskripte über die Burgberge Litauens und "Nachschlagewerk für den Geschichtslehrer".

P. Tarasenka hinterließ auch viele Werke der schöpferischen Literatur für die Jugend nach. Nach modernen Gesichtspunkten kann man seine Arbeiten kritisch einschätzen, aber damals waren sie sehr nützlich und wertvoll. Er kann als Vater der Archäologie Litauens gelten, weil er sich große Verdienste um diese Wissenschaft erworben hat, und die Archäologen Litauens werden ihn nie vergessen.

APIE PETRO TARASENKOS IR JONO PUZINO POLEMIKĄ "LIETUVOS AIDO" PUSLAPIUOSE

REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ

1992 metais minėsimė Petro Tarasenkos 100-ąsias, 1990 metais pažymėjome Jono Puzino 85-ąsias gimimo metines. Tai dvi stambios figūros, labai nusipelnę Lietuvos archeologijai. Šios dvi asmenybės atstovavo kiek skirtingoms kartoms, skirtingas buvo jų archeologinis pasiruošimas, todėl ir į kai kuriuos klausimus žiūrėjo iš skirtingų pozicijų.

Straipsnyje paliečiama šių dviejų archeologų polemika, vykusį 1933-1934 metais "Lietuvos aido" puslapiuose. Kalbant apie šią polemiką,

negalima neatsižvelgti į šių dviejų asmenybių tuometinę padėtį. Petras Tarasenka - atsargos pulkininkas, Valstybinės archeologinės komisijos narys, romantikas, idealizuojas Lietuvos praeitį, aistringas Lietuvos archeologijos propaguotojas ir tyrinėtojas, archeologas mėgėjas, tačiau labai plačiai apsiskaitęs, nuo pat jaunystės savo gyvenimą susijęs su ta mokslo šaka. Archeologinių žinių jis sėmėsi Pskove, klausydamas rusų archeologo A. Spicino paskaitų, studijavęs jo ir kitų autorių darbus. Ypač jis vertino A. Spicy-

no Lietuvos archeologiją apibendrinantį darbą [1] ir jo metodinius archeologinių paminklų kasinėjimų nurodymus [2, 3].

Jonas Puzinas - jaunas Heidelbergo universiteto studentas, sėkmingai bebaigęs archeologijos mokslus, būsimas pirmasis lietuvis archeologas profesionalas, susipažinęs su naujausia to meto užsienio literatūra ir tyrinėjimų metodika, ieškantis tvirtų argumentų ir aiškaus pagrindimo savo teiginiams. Dėl tos priežasties šių dviejų asmenų diskusija vyko daugiausia dėl kasinėjimų metodikos ir, suprantama, dėl kai kurių Petro Tarasenkos faktų interpretavimo.

Diskusija užsimezgė 1933 metais. Šie metai ypač išskirtini Petro Tarasenkos biografijoje. Tais metais nuo rugpjūčio mėn. 12 d. iki rugsėjo 29 d. jis vykdė plačius lauko tyrinėjimų darbus Zarasų srityje. Jis perkasė 7 piliakalnius, tačiau plačiausiai tyrė Velikuškių piliakalnį. Čia darbai vyko rugpjūčio 14-25 dienomis. Tuo metu P. Tarasenka perkasė beveik visą šio piliakalnio aikštelę, dalį rytinio ir pietinio šlaito, iš viso atidengė 1550 m² plotą. Kultūriniam sluoksnyje surasta daug brūkšniuotosios keramikos, akmeninių, kaulinių ir metalinių dirbinių iš I-ojo tūkstantmečio pr. Kr. ir pirmųjų amžių po Kr. Ypač sensacingi buvo aikštelėje ir šlaituose aptikti 36, P. Tarasenkos nuomone, degintini kapai ir vienas dvigubas griautinis kapas, įrengtas moliu išplūktoje duobėje, pačiame aikštelės centre.

P. Tarasenkos vykdyti Velikuškių piliakalnio kasinėjimai rado platų atgarsį to meto spaudoje. Duodamas interviu žurnalistams, P. Tarasenka plačiai informavo visuomenę apie tyrinėjimų rezultatus [4, 5, 6]. Daug rašė ir pats P. Tarasenka. Iš viso tais metais pasirodė jo gausūs straipsniai įvairia archeologine tematika. Autoriaus dėmesio centre - piliakalniai, tačiau rašė ir apie istorinius akmenis bei kitus paminklus. Jo straipsnius ypač mielai spausdino "Jaunoji karta" ir kita to meto spauda [7].

Tiek P. Tarasenkos, tiek žurnalistų straipsniuose, informuojant apie 1933 m. archeologinius kasinėjimus, didžiausio dėmesio susilaukė Velikuškių piliakalnis. Apie vykdytus darbus kituose piliakalniuose būdavo pasitenkinama trumpomis užuominomis. Tik didesniame "Lietuvos aide" atspausdintame straipsnyje "Zarasų kraštas atidengė mūsų senovės paslaptį" (Nr. 227), greta gana plačios informacijos apie Velikuškių piliakalnį užsimenama ir apie kitus Zarasų krašte tyrinėtus piliakalnius, įdėta Vozgėlių piliakalnio ir paties tyrinėtojo P. Tarasenkos nuotraukos, plačiai išdėstyti tyrinėtojo darbai ir svarbiausios išvados [6]. Informuodamas kores-

pondentą apie savo darbus P. Tarasenka pabrėžia, kad "Zarasų krašto piliakalniai daugumoje apeiginio pobūdžio - numirėliams laidoti, be jokio strateginio suplanavimo". Tokiai P. Tarasenkos nuomonei susiformuoti, be abejonės, turėjo Velikuškių piliakalnyje atidengti degintiniai kapai. Ypač šių mintį jis užakcentavo savo straipsnyje "Lietuviai šiame krašte gyvena jau 4000 metų". Čia jis kategoriškai tvirtina: "Atrastas pirmas apeiginis, mirusiems laidoti piliakalnis"[8].

Iš pasikalbėjimo su žurnalistu matyti, jog Petras Tarasenka kėlė ir etninį šių piliakalnių priklausomumą. Jo nuomone, tyrinėti piliakalniai patvirtina K. Būgos teoriją, kad Lietuvių gyventa toliau į rytus ir į pietus. Tik čia jis koreguoja šio reiškinio datą: "Tvirtinama, kad lietuviai čion atėjo ir apsigyveno V-VI šimtmečiais, piliakalnių radiniai tai paneigia. Lietuviai čia turėjo apsigyventi daug anksčiau, nes Velikuškių, Pakacinės ir Vozgėlių piliakalniuose, be lietuviškos, "jokios svetimos kultūros, kaip, pvz., suomių nerasta". Remdamasis Velikuškių piliakalnio tyrinėjimais, jis teigia, kad lietuvių Lietuvoje gyventa "dar 2 000 metų pr. Kr. gimimą". Ši data siejama su Velikuškių apgyvendinimo pradžia.

Čia pat jis kritikuoja mokslininkų išsakytą nuomonę apie kultūros smukimą 500-600 metais po Kr. Jo nuomone, šio laikotarpio kultūra buvusi aukšta, atnešta aisčių genčių. Ypač aukšta buvusi Raginėnų kultūra. Šiuo atveju jaučiamas šioks toks P. Tarasenkos nenuoseklumas: viena, jis laikosi migracinės K. Būgos teorijos, antra - tvirtina lietuvių gyvenus Lietuvoje jau 2 000 m. pr. Kr. Gal kiek suplakamos aisčių ir lietuvių sąvokos. Tai pastebime ir kitų to meto mokslininkų darbuose.

Tačiau P. Tarasenka labai teisingai atkreipė dėmesį į Zarasų krašto piliakalniuose randamą brūkšniuotąją keramiką. Jam buvo labai gerai žinomi jauno baltarusių archeologo A. Liaudanskio tyrinėjimai Smolensko srityje [9]. Pažymėtina, jog žymus to meto rusų archeologas A. Spicynas ypač teigiamai vertino pastarojo darbus. Išplėsdamas A. Liaudanskio mintį, priėjo prie išvados, kad remiantis Smolensko srities piliakalnių tyrinėjimų duomenimis, galima tvirtinti, jog Smolensko sritis ir Baltarusija buvusi kadaise apgyventa lietuvių [10, p. 242-243]. P. Tarasenka, lygindamas Smolensko srities ir savo tyrinėtų piliakalnių rezultatus, padarė svarbią išvadą: "70 % visų Smolensko gub. piliakalnių su panašios kultūros žymėmis, dėl kurių tautinės priklausomybės buvo ginčijamasi, dabar gavo tikrus savo šeiminius - lietuvių [8, p. 611].

J. Puzinas, būdamas tuo metu Heidelbergo universiteto studentas, neabejotinai sekė šią gausią spaudą, populiariusią P. Tarasenkos tyrinėjimus Zarasų krašte. Atspausdinta plati minėta informacija "Lietuvos aidu" puslapiuose [6], matyt, ir paskatino J. Puziną kritiškai įvertinti taip plačiai reklamuojamus kasinėjimus, kuriuose, jo nuomone, būta daug netikslumų ir net klaidų. Netrukus, praėjus vos 20-čiai dienų, to paties dienraščio puslapiuose (Nr. 244) pasirodė nedidelis J. Puzino straipsnis "Šių metų archeologiniams tyrinėjimams pasibaigus" [11].

Pagrindiniai J. Puzino priekaištai P. Tarasenkai buvo šie: 1) tyrinėjimų metodikos trūkumai ir 2) kai kurių "drąsių išvadų" nepagrįstumas. Pirmuoju klausimu pabrėžiama, kad piliakalnių tyrinėjimų metodika "reikalauja labai aklauso ir nuodugnaus darbo. Negali būti praleidžiama nė mažiausia smulkmena". J. Puziną stebina piliakalnių tyrinėjimo tempas, kaip tokiu trumpu laiku "kasinėtojai pavykė iširti net 7 piliakalnius". Kaip teigiamą piliakalnių kasinėjimo pavyzdį jis nurodo Įpilties (Kretingos raj.) piliakalnio tyrinėjimus, kuriems, kaip žinome, vadovavo V. Nagevičius. Šiuose tyrinėjimuose teko dalyvauti ir J. Puzinui. "Čia per vieną mėnesį buvo perkastas tik gynamasai pylimas ir iširta jo konstrukcija" - aiškina oponentas. "Ir kituose kraštuose net prityrę archeologai betyrinėdami vieną piliakalnį praverčia net kelis metus, kasmet dirbdami po 2-3 mėnesius, o čia per porą mėnesių įveikiama iširti net keletas piliakalnių!" Ir toliau tęsia: "Visi mūsų archeologinių kasinėjimų mėgėjai turėtų žinoti, kad dabartiniais laikais "nebeieškoma daiktų", kurie sudėti muziejuose ar privatiuose rinkiniuose stebintų žmones". Čia netiesiogiai pabrėžiamas mėgėjiškas P. Tarasenkos kasinėjimų darbas. J. Puzinas negali sutikti ir su kai kurių tyrinėjimų rezultatų interpretacija. Anot jo, "pasipylė sensacijos, kaip iš rago". Plačiau neliesdamas šių "sensacijų", jis pasitenkina keliais pavyzdžiais. Pirmiausia tai liečia degintinius kapus, tiksliau - laidotuvių apeigų aiškinimą. J. Puzinas taip pat abejoja P. Tarasenkos teiginiais dėl brūkšniuotosios keramikos priklausomumo lietuviams: "Argi jau štrikuota keramika yra tikras lietuviybės požymis?" klausia jis. Matyt, J. Puzinas dar nebuvo pakankamai susipažinęs su piliakalnių tyrinėjimais rytų Lietuvoje, Smolensko srityje ir Baltarusijoje, kurie buvo gerai žinomi P. Tarasenkai. Dėl to jo šiuo klausimu išsakytos abejonės nepasitvirtino. Archeologai ir šiuo metu beveik vieningai sutaria,

kad brūkšniuotosios keramikos kultūroje ieškotina lietuvių šaknų.

J. Puzinui taip pat užkliuvo tame pačiame "Lietuvos aide" (Nr. 233) P. Tarasenkos straipsnis "Senovės paminklai Utenos apskrityje", ypač jame autoriaus išsakytas teiginys dėl žalvario kultūros egzistavimo šioje Lietuvos dalyje [12]. J. Puzino nuomone, "žalvario gdynės kultūros klausimas Lietuvoje dar nėra išaiškintas, nes ligšiol surasta maža radinių, o iš vieno surasto Utenos apskrityje kirvuko, rodos, per drąsu būtų kalbėti apie žalvario gdynės kultūrą toje apskrityje".

Diskusija vyko spalio mėnesį, tačiau į šį kritinį J. Puzino straipsnį P. Tarasenka atsakė tik po kelių mėnesių, 1934 m. kovo 6 d. "Lietuvos aidu" dienraštyje [13]. Atsakymą iš dalies galima traktuoti kaip pasiaiškinimą, ypač dėl kasinėjimų metodikos. Pirmiausia P. Tarasenka pateikia iškastų plotų apimtį, akcentuodamas, jog didžiausi darbai buvo atlikti Velikuškių piliakalnyje, bei nurodydamas, be to, kaip buvo vedama kasinėjimų fiksacija. Čia pat jis replikuoja dėl Įpilties piliakalnio kasinėjimų. Esą "Įpilties piliakalnyje per vieną mėnesį išmesta daugiau žemės negu visuose mano tyrinėtuose piliakalniuose per du mėnesius". Iškelia piliakalnių žvalgymo reikšmę, kartu duodamas suprasti, kad kituose piliakalniuose vykdyti kasinėjimai buvo daugiau žvalgomojo pobūdžio. Ir jau kiek piktokai pasisako dėl J. Puzino padarytų priekaištų kasinėjimų metodikai. (...) "pareiškiu, jog J. Puzinas mano tyrinėjimo metodės nepažįsta, nes mano kasinėjimuose nedalyvavo ir pas mane esamų tyrinėjimų duomenų nematė". Sureagavo ir dėl J. Puzino prikišamų "pasipylusių kaip iš rago sensacijų". Į tai P. Tarasenka pažadėjo atsakyti plačia monografija. O į išsakytą J. Puzino abejonę dėl žalvario gdynės kultūros buvimo Lietuvoje P. Tarasenka atsako, jog jis galės šiuo klausimu su J. Puzinu diskutuoti, nes tam įdomiam laikotarpiui pažinti jis turįs "daugiau duomenų, negu jų žino J. Puzinas".

Vėliau, susikaupus didesniai šaltinių kiekiui, J. Puzino šiuo klausimu pareikštas priekaištas P. Tarasenkai iš tiesų netenka pagrindo. Jo paties darbuose jau visur išskiriamas žalvario amžius, kaip atskiras laikotarpis Lietuvos archeologijoje.

Savo straipsnį P. Tarasenka užbaigia šiais žodžiais: "Džiaugdamasis dideliu Lietuvos archeologijos mokslo laimėjimu, kurio kaltininku man teko garbė būti, (...) ramia sąžine tvirti-

Das del nusėjūnys metų archeologinis
tyrimas.

Žiniai, pasibaigus archeologiniam tyrimams, buvau
tampai mėsos kėpynų; pasirašėjusios noromalamus ir
pasibaigę šalinti skubinti darbai. Šo kelerių mėnesių susi-
grūbo p. Tarasanka ir radavimais vėduos utelnei ra-
skelbi nusistatymų ir mano padarytus užrašų, visis pro-
kautus. Ši šo pasirašėjusios mano padarytus užrašų, visi
tikrumas dar. arčiau pristatius.

Ši buvau rašyti had vienam kasmetiniam per šia mi-
nėnis esų pradžioje (mė 7 polakalniai. p. Tarasanka prisi-
pasiruo; darbai atlikti per dar trumpesni laiky, su 2-3
savonius patraukta, asimetris suvėntis darba ne esus mėsos!
O vos delto per šio trumpesni laiky nustatė esiti: šlykštūnų
polaikalnyje 1550 kv. metry plotas, trumpesni "išvalgyti" dar
6 polakalniai, kur kasmetis po 50-200 kv. m. plotas, "išval-
gyti" 2 sklybai, apmūryti du abiejus aukštus ir atitėta vėntis
"senovatos" laidojimas. Kas šia modernų kasmetiniam
metody ir turis progar metyti kaip letai polakalnis ir sidy-
by tyrimo darbas, tur tikrai paslyti, had šio plotu per
ne visų mėnesių jokia būda negalima mudugimai atitėti nek
dirbant gyvena šlykštūnų (paty: lėti cėni, geras aras ir št.
palankios aplinkybės). Šo te, p. Tarasanka, kaip ir, per petos
atsakymu, matyti, natūrijos nuolatiniis pagalbimais, kuris
būty galys pasirodyti darbu šiti kasmetiniam. Vienas
būdamaš guli darbi tik on mažu darbušes šai-
odromis. Tūlil ir reorganizavimas (tautos darbušes mudėlis odromis
spindulėlis; 18 kėntis.

Šio visu atėjus, ar rebejo vėntis metu kasmeti
liel daug polakalnių ir paslyti. Kan bent neties
graditi, had dabartinėis laikas archeologas būdamaš
vėntis polakalnių, šitas mudėlis ar šio formų, ~~metų~~
ir šiojais nuodamaš gauti pelgytiniam nustatė ~~metų~~
apylinkiš polakalnių. Kaip nedaroma vėntis ~~šio~~ subau
paskatinim laikus ir šio vėntis daroma. Gen. Nazarov
dėlidamaš šlykštūnų, pėntis ~~archeologas~~ ir ~~ar~~
šiojais, p. kasmetiniam, 8 sklybai šio sklybais pėntis. ~~metų~~

gyti", bet atliktas karis suvyrinijo ir vyko; J. P. 72
50-200 kv. metr. ishto ploto labai sunku tik pasivyti
epid. vengros p. analizu: kulinaras ypatybes.

Už "reserous" ^{biominus arebolyms} ^{beturis} ^{ludamas x. l. 1000} ^{matas} ^{tohy tra-}
Tausite likos jaunoji karta. Jai Tausite, ^{matas} ^{tohy tra-}
gyvys Zebus ^{polvokalinis} ^{butly}, tai budamus vady.
rekyje kijos narys ^{kurty} ^{arepti} ^{demos}, ^{ata} ^{antkamus} ^{golejys}
1/2 jg apsaugys, o ne tikim, kad po kelius metus ^{mede kas} ^{betly}
is 1000 pl. ^{kalcio}.

Monografijos isleismo visi lauks, nes Zoltu
dyje ^(su n. 1000 p. 1000) ^{stentys} ^{nebuvo} ^{made} ^{vady} ^{reuklio}
paskeloti. Zankumai ir Tausite jvryj sarnyrmis u-
salyty paskelbimo, tarp pat ir Tausite "kurtingy" ^{deciene}
ny bromos ^{gadynti} ^{brumms} ^{Zelturyje} ^{godyti}. Ir as
labi: ^{brangumos} ^{isprovaungy} ^{is Tausite} ^{ty narys}
studingy. Polemicanti del arnos galybi; kulinaras va-
voms Zolturyje su pasmyry; ^{beturimus} ^{metis}.
Tausite manz omis taip pat nes tikimys.

Rados paskutis anamu ^{stapmely} ^{nebuvo} ^{adisa}
has ^{atklincimus}, is kur Tausite ty omis ostrankis
nemau. M. voms ^{pravolepy} ^{brangy} ir del ty pra-
keta ^{brangy} ^{godyntis} ^{dada} ^{restorata} ^{Tausite} ^{stapmely}
J. K. (1000)

Manuichamus veltis i gionus su p. Tausite
10 gilmur ^{pasmyroms} ^{neboatsylypin}.

Kelblis y, 1957. 3. 11.

J. P.

nu, jog mano tyrinėjimams išleistos valstybės lėšos ir mano bendradarbių padėtas triušas nėra nereikalinga bei bergždžia auka”.

Tuo būtų galima užbaigti vykusių dviejų žymių archeologų diskusiją, kurioje tiek vienas, tiek kitas yra išsakę savo požiūrį į kai kurias Lietuvos archeologijos problemas. Tačiau dar norisi pažymėti, kad yra išlikęs J. Puzino rankraštis*, kuriame jis bandė reaguoti į P. Tarasenkos atsakymą. Jis rašytas kelioms dienoms praėjus po P. Tarasenkos paskelbto straipsnio, būtent: 1934.03.11 Heidelberge (žr. faksimilę). Atrodo, jis nebuvo paskelbtas spaudoje, todėl kelia suprantamą susidomėjimą. Čia dar kartą ir daug plačiau J. Puzinas priekaištauja P. Tarasenkai dėl jo tyrinėtų piliakalnių darbo tempo. Esą, P. Tarasenkos atsakyme jo vykdytas “žalingas skubotas darbas” dar labiau pasivirtino. “Prie savo abejonės, ar reikėjo vienu metu tyrinėti tiek daug piliakalnių ir pasilieku”, - teigia J. Puzinas. Be to, jis džiaugiasi, kad savo kritišku straipsniu išprovokavęs P. Tarasenką parašyti plačią monografiją, kurios labai laukiasi. Kitos negausios, ne tokios reikšmingos pastabos daugiau atspindi asmeninį nepasitenkinimą ar net švelnią ironiją dėl kai kurių P. Tarasenkos teiginių, duotų jo atsakyme. Straipsnį užbaigia šiais žodžiais: “Nenorėdamas veltis į ginčus su P. Tarasenka, į jo galimus pasisakimus nebeatsiliepsi.” Pasirašęs J.P.

Vertinant šių dviejų žymių asmenybių diskusiją, pasakytina, jog ji reikšminga dviem aspektais. Visų pirma ji padeda plačiau nušviesti Lietuvos archeologijos tyrinėjimų istoriją ir antra - išryškina Lietuvos archeologijos padėtį ankstyvoju nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu.

Mėgstama sakyti P. Tarasenką buvus kraštotyryninką, archeologijos populiariotoją, besirūpinantį archeologinių paminklų apsauga, tačiau savo darbais jis skatino Lietuvos archeologijos atgimimą. Jis pirmas iš Lietuvos archeologų ėmėsi platesnių piliakalnių tyrinėjimų. Remdamasis savo tyrinėjimų duomenimis, stengėsi įrodyti buvus aukštą senųjų lietuvių kultūrą, aiškino religijos savitumus, kėlė iš užmaršties senąją Lietuvos istoriją. Dirbo kaip mokėjo, jo darbas pažymėtas didele meile. Suprantama, jis

neturėjo to pasirošimo, kurio siekė ir iš dalies jau buvo gavęs J. Puzinas, studijavęs archeologiją Heidelbergo universitete, būsimas pirmasis Lietuvos archeologas profesionalas. P. Tarasenkos darbai neatitiko to meto vakarų Europos archeologijos lygio. Kasinėdamas piliakalnius jis rėmėsi jau pasenusia A. Spicyno rekomenduota metodika. Todėl visai suprantami J. Puzino priekaištai dėl archeologinių kasinėjimų metodikos ir dėl kai kurių išvadų nepagrįstumo. Tačiau kai kurios keltos P. Tarasenkos problemos, kaip matėme, turi ir racionalųjį grūdą.

Taigi glaustai apžvelgta diskusija padeda išryškinti sudėtingą Lietuvos archeologijos procesą, kaip iš dar labai gyvos romantinės krypties ši mokslo šaka pamažu vystėsi profesionalaus mokslo kryptimi. Neabejotinai ji leidžia geriau įvertinti šių abiejų asmenybių įnašą į Lietuvos archeologijos mokslą.

Baigiant norėtusi pabrėžti, kad buvusi mokslinė polemika neturėjo neigiamos įtakos šių iškilų asmenybių tarpusavio profesiniams santykiams.

LITERATŪRA

1. Спицын А. Литовские древности // Тauta ir žodis. Т. III, 1925. P. 112-171.
2. Спицын А. Археологические разведки. С. - Петербург, 1908.
3. Спицын А. Археологические раскопки. С. - Петербург, 1910.
4. [Urs]. Lietuvos piliakalniai atskleidžia savo paslaptis. Velykuškių piliakalnyje rasta labai vertingų senienų // Mūsų rytojūs. 1933. Nr. 68. P. 3.
5. [J.V.] Mes čia gyvename nuo neatmenamų laikų // Naujas žodis. 1933. Nr. 29. P. 9, 3.
6. [V. Km.] Zarasų kraštas atidengė mūsų senovės paslaptį // Lietuvos aidas. 1933. Nr. 227 (1899). P. 5.
7. Tautavičius A. Petro Tarasenkos kraštotyrinio pobūdžio darbų bibliografija // Kraštotyra. 1967. P. 235-241.
8. Tarasenka P. Lietuviai šiam krašte gyvena jau 4000 metų // Jaunoji karta. 1933. 9. 17. Nr. 36. P. 611.
9. Лявданский А.Н. Некоторые данные о городищах Смоленской губернии // Научные известия Смоленского Гос. унта. 1926. Т. 3. Вып. 3.
10. Алексеев Л.В. Судьбы археологии и исторического краеведения Белоруссии и Смоленщины в 20-е годы XX в. // Советская археология. 1990. No 4. С. 241-252.
11. Puzinas J. Šių metų archeologiniams tyrinėjimams pasibaigus // Lietuvos aidas. 1933.10.27. Nr. 244.
12. Tarasenka P. Senovės paminklai Utenos apskrityje // Lietuvos aidas. 1933.X.14. Nr. 233.
13. Tarasenka P. Dėl praėjusių metų archeologinių tyrinėjimų // Lietuvos aidas. 1934.III.6. Nr. 53.

* Rankraštis yra asmeniniame R. ir P. Kulikauskų archyve.

ZUR POLEMIK ZWISCHEN PETRAS TARASENKA UND JONAS PUZINAS IN DER ZEITUNG "LIETUVOS AIDAS"

REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ

ZUSAMMENFASSUNG

Im Aufsatz gibt man einen Überblick über den Streit zwischen den bekannten Archäologen Litauens Petras Tarasienka und Jonas Puzinas in den Jahren 1933-1934. Den Objekt der Polemik stellten die Ergebnisse der Ausgrabungen des Burgberges von Velikuškis dar, die Petras Tarasienka im Jahre 1933 im ehemaligen Kreis von Zarasai durchführte.

J. Puzinas äußerte sich kritisch zur Methodik der Ausgrabungen und zur Interpretation einiger Ergebnisse. Auf den Seiten von "Lietuvos aidas" gab Petras Tarasienka eine

ausführliche Antwort auf diese Kritik. J. Puzinas versuchte noch einmal zu reagieren, aber diese Antwort wurde nicht veröffentlicht. Der Inhalt dieser Äußerung wird kurz im Aufsatz wiedergegeben (s. Faksimile). Die stattgefunden Diskussions deckt die Entwicklung der Archäologie in Litauen als wissenschaftlichen Faches auf. Zugleich hilft sie besser den Beitrag dieser beiden Persönlichkeiten zur Archäologie Litauens einzuschätzen.

DĖL LAIDOJIMŲ LIETUVOS PILIAKALNIUOSE

VYTAUTAS DAUGUDIS

IŽANGA

Kasinėjant piliakalnius, be įvairios kitos archeologinės medžiagos, tiek Lietuvoje, tiek daugelyje kitų Europos kraštų kartais aptinkama ir įvairialaikį žmonių kapų, kurie atskirų tyrinėtojų dažnai nevienodai interpretuojami.

Vienas pirmųjų daugiausia sudegintų mirusiųjų žmonių kapus aptiko plačiai žinomas vyresnės kartos piliakalnių tyrinėtojas P. Tarasienka 1933 m., kasinėdamas Velikuškių (Zarasų raj.) piliakalnį. Dėl šios priežasties pastarąjį tyrinėtojas iš pradžių laikė net apeiginiu [1]. Atrodo, kad nemaža įtakos šiam jo teiginiui susidaryti turėjo kai kurių ankstyvesnių Lietuvos (E. Tiškevičius [2], V. Šukevičius [3], A. Spicynas [4]) bei gretimos Baltarusijos (A. Liaudanskis ir kt.) [5] archeologinių paminklų tyrinėtojų nuomonė, kad dalis šių kraštų piliakalnių, ypač tų, kuriuose buvo aptinkama nedaug archeologinių radinių, buvę skirti pagoniškos kulto apeigoms atlikti. Antai, dar XIX a. viduryje Vilniaus senienų muziejaus įkūrėjas E. Tiškevičius nurodė, kad dalis Lietuvos nedidelių, mažiau įtvirtintų piliakalnių buvo naudojama toms apeigoms atlikti, kad ten aptinkamas kultūrinis sluoksnis yra susidaręs nuo minėto kulto apeigų metu užmušamų aukų kraujo, o kartais ten randami akmeniniai kirviai bei kiti daiktai buvo naudojami toms apeigoms atlikti [6]. Tik-tai kiek vėliau kiti tyrinėtojai, remdamiesi tuo, kad P. Tarasienkos apeiginiais laikytuose piliakalniuose daugeliu atvejų aptiktas ryškus kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo ir gyvenamųjų bei kitų pastatų liekanų, taip pat įvairių darbo įrankių, papuošalų ir kitų daiktų, nurodė, kad

mirusieji ten galėjo būti laidojami tik tuomet, kai tokie piliakalniai jų gyventojų jau buvo apleisti [7]. Greičiausiai dėl to vėlesniuose Lietuvos piliakalniuose skirtuose darbuose P. Tarasienka minėto teiginio jau nebekartojo [8]. Pažymėtina, kad pastaruoju metu kai kuriuose Lietuvos piliakalniuose, daugiausia datuojamuose I po Kr. tūkstan. I puse, aptikta ir pagoniškujų šventyklų pėdsakų [9]. Tačiau vienuose jų (Bačkininkėliai (Prienuo raj.), atrodo, tuomet jau buvo nebegyvenama, o kitur (Imbarė, Kurmaičiai (Kretingos raj.) - pagoniškojo kulto vietos užėmė tik tam tikrą piliakalnio dalį. Be to, kai kurie tyrinėtojai ir šiuo metu kai kuriuos, ypač be ryškesnio kultūrinio sluoksnio, tarp pelkių esančius Baltarusijos piliakalnius laiko apeiginiais [10]. Tačiau visuose minėtuose piliakalniuose žmonių laidojimo pėdsakų neaptikta. Apskritai paaiškėjo, kad piliakalniuose žmonės laidoti tik tuomet, kai ten žmonių negyventa, t.y. arba prieš įrengiant piliakalnį, arba pastarąjį jau apleidus. Todėl piliakalniuose aptiktieji žmonių kapai chronologija bei laidosena yra gana įvairūs. Pažymėtina, kad kai kuriuose mūsų krašto piliakalniuose žmonės laidoti ir XVIII-XX a. Dažniausiai tai būna pavieniai, nenatūralia mirtimi mirusių žmonių kapai (Akvieriškė (Švenčionių raj.) [11] ir kt.) arba minėtais laikais ten įrengtos vietos kapinės (Apuolė (Skuodo raj.) [12], Papilė (Akmenės raj.) [13], Žagarės Raktuvės kalnas (Joniškio raj.) [14] ir kt.), kur pagoniškujų laidojimo papročių pėdsakų jau beveik nepastebima. Dėl to tokie kapai straipsnyje neapstariami.

Su labiau mus dominančių laikų žmonių palaidojimais bei jų pėdsakais iki šiol susidurta